

*Doctoral Research
Докторантски изследвания*

РАВНИЩЕ НА ФОРМИРАНОСТ НА ЕЗИКОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Десислава Тодорова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията са представени резултати от изследване. С изследването се цели да се провери чрез тест равнището на формираност на езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен. Разработени са два авторски дидактически теста съгласно изучаваното учебно съдържание в III клас. На основата на получените резултати може да се твърди, че те са надеждни, валидни за цялата популация и измерват точно равнището на формираност на езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен.

Keywords: linguistic competence; Bulgarian language; test; primary school; education

Началният етап на основната образователна степен е основополагащ за формиране на базисни езикови компетентности.

Формирането на езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен подпомага цялостното развитие на ученика.

Целта на изследването, резултатите от което са представени в настоящата статия, е да провери чрез тест равнището на формираност на езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен. В изследването участват ученици в III клас от училища в България.

За да се установи доколко са **формирани езикови компетентности** чрез обучението по български език, са проведени изследване и анализ на резултатите по предварително уточнени **критерии**:

1. Знание за основните езикови и речеви единици на ниво звук, сричка, дума, изречение, текст.
2. Разбиране и правилна употреба на съществително име, прилагателно име, глагол, лично местоимение. Отчитане на промените, които настъпват в потока на речта.

3. Умение за образуване на сродни думи, за определяне на корен на думата, наставка и представка.

4. На ниво анализ и синтез ученикът да може да използва в речта си различни словоредни варианти, да си служи с различни по цел на изказване изречения, да открива синоними и да определя тяхното значение. А където е необходимо, да използва правилния синоним в зависимост от контекста.

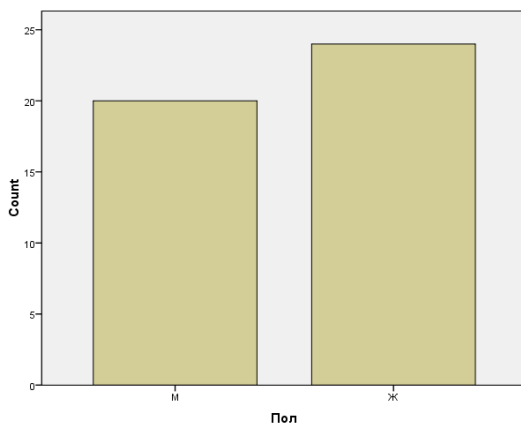
Всеки един от критериите, формулирани по този начин, отговаря на нивото знание, което ще изследваме по таксономията на Блум (Stoianova, 1996: 71).

Разработеният **диагностичен инструментариум** включва използването на **два авторски теста** с подбрани тестови задачи на основата на така формулираните критерии.

Тестът се състои от серия въпроси и задачи, чрез които се проверява степента на изпълнение на учебната програма по отношение знания и умения на учениците в определена област, а в случая за формиране на езикова компетентност (Bijkov, 1992: 55).

На основата на така формулираните цели и задачи на изследването бяха съставени **два дидактически теста** (приложение 1 и 2). Съдържат по 10 тестови задачи със структуриран отговор (а, б, в или г). Всеки въпрос отговаря на конкретен показател за формирана езикова компетентност в III клас и се отнася до различно познавателно равнище по таксономията на Блум. Задачите са формулирани така, че и двата теста да бъдат с еднаква тежест.

Апробацията на тестовете през месец април се проведе в два трети класа на столично училище и обхвана 44 ученици (20 момчета и 24 момичета) (фиг. 1).

Фигура 1. Брой изследвани ученици по пол

Първичната обработка на резултатите включи проверка и оценка на отговорите, извеждане на общ тестов бал, на основата на който се формираха

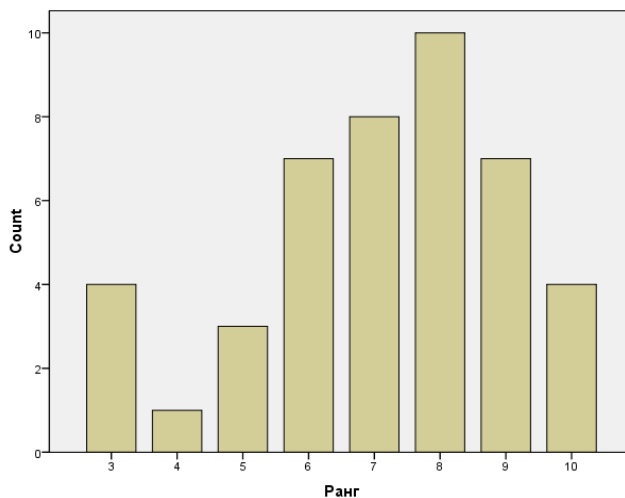
контрастните групи. Това са ученици, които се различават по дадена характеристика, съответно силна и слаба група (Stoianova, 1996: 180).

Показателят за трудност (P) на всяка една задача варира от 56.25% до 75% при норма $P = 20 - 80\%$. **Дискриминативната сила (D)** е в размер от 0.50 до 0.87 и ни показва доколко задачите са решени от групата на силните ученици спрямо тази на слабите при норма $D > 0.40$ (Stoianova, 1996: 182 – 187).

Не беше открита **корелация** между зададените въпроси и пола на учениците, което също говори за добре формулирани задачи и възможността представителите от двата пола да покажат наличие на формирани езикови компетентности.

Ниска положителна корелация се забелязва между въпрос 3 и 10 (0,468**) и въпрос 5 и 7 (0,314*). Ниска отрицателна корелация има между въпрос 2 и 5 (-0,314*) и въпрос 2 и 7 (-0,306*). Тази вътрешна връзка на въпросите показва, че всяка една учебна единица не може да съществува сама по себе си, а е свързана с целия учебен материал. Знанието в областта на морфологията помага при синтаксиса и лексиката и обратно.

Всеки ученик получава **общ тестов бал** според броя вярно решени задачи. Стъпаловидната честотна таблица показва, че по-голям е броят на учениците, получили ранг 8, 9 и 10, отколкото тези с ранг 3, 4 и 5 (фиг. 2). От тук можем да заключим, че в тези два класа има формирана езикова компетентност у подрастващите. И тя се отличава с различна степен на усвояване на учебния материал за III клас. Съответно конкретният тест измерва точно учебните постижения на учениците в тази възрастова група.

Фигура 2. Ранг на учениците според тестовия бал

Резултатите от първоначалната обработка на данните показват, че тестът притежава добра вътрешна връзка между задачите и може да послужи за измерване на езиковата компетентност на учениците от III клас. Тестът притежава нужната **съдържателна валидност**.

Апробацията на втория дидактически тест се проведе през месец април с 44 ученици на столично училище, от които 20 момчета и 24 момичета (таблица 1).

Пол					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	М	20	45,5	45,5	45,5
	Ж	24	54,5	54,5	100,0
	Total	44	100,0	100,0	

Таблица 1. Пол на изследваните лица във втория тест

В теста се забелязва положителна **корелация** между въпрос 1 и 4 (0,418**), 1 и 7 (0,313*), 2 и 5 (0,327*), 4 и 7 (0,311*), 4 и 8 (0,362*), 6 и 7 (0,326*). Това потвърждава връзката между учебния материал. Знанието в областта на фонетиката помага при решаването на граматически задачи и обратно. Отрицателна корелация има между въпрос 4 и 9 (-0,529**), 5 и 7 (-0,329*), 8 и 10 (-0,336*). Както се забелязва, това са задачи от различните части на граматиката – морфология, части на речта и синтаксис. Това е и причината да дават толкова силна връзка помежду си.

Чрез отделянето на две контрастни групи от изследваните ученици – силна и слаба, се установи **ниво на трудност на задачите** между 50% и 77,78% при норма $P = 20 - 80\%$. **Дискриминативната сила** за всяка задача е добра – между 0,67 до 1, при норма $D > 0.40$.

Задачите, подбрани в двата теста, са добре формулирани. **Не се забелязват неработещи дистрактори**. Средната стойност на получения ранг по тестове е съответно 7,09 и 7,29 точки. Резултатите са близки, т.е. и двата теста успяват да измерят и отчетат реалните постижения на учениците с минимална разлика. По-голяма част от изследваните лица са получили пълния или близък до него брой точки, което говори за **наличието на формирани езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен**. Тестовите биха могли да служат като **диагностични инструменти**.

Формиране извадка на изследването. Според данни на Националния статистически институт от 28.04.2016 г. броят на учениците в I – IV клас е 260 557. От тях мъже 134 523 и жени 126 034. Общо 12 592¹⁾.

Следователно броят на учениците в трети клас е приблизително 65 140. **Обемът на извадката** при доверителен интервал $\pm 5\%$ следва да бъде около 398 ученици (Bijkov, 1992).

Научното изследване се проведе през месец април и обхвана 5 училища – три средни столични (56. СУ, 119. СУ и 90. СУ), 1 основно столично (16. ОУ) и 1 основно областно (ОУ „Елисавета Багряна“ – Сливен) (таблица 2).

Таблица 2. Изследвани училища

Училище					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	56. СУ	120	29,9	29,9	29,9
	ОУ Сливен	84	20,9	20,9	50,7
	119. СУ	124	30,8	30,8	81,6
	90. СУ	39	9,7	9,7	91,3
	16. ОУ	35	8,7	8,7	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

Общият брой на изследваните паралелки в трети клас е 18, а изследваните ученици са 402. От тях 198 мъже и 204 жени (таблица 3).

Таблица 3. Пол на всички изследвани лица

Пол					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	М	198	49,3	49,3	49,3
	Ж	204	50,7	50,7	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

На всички участници беше зададена **инструкция** да оградят отговора, който преценят за най-достоверен към зададения въпрос.

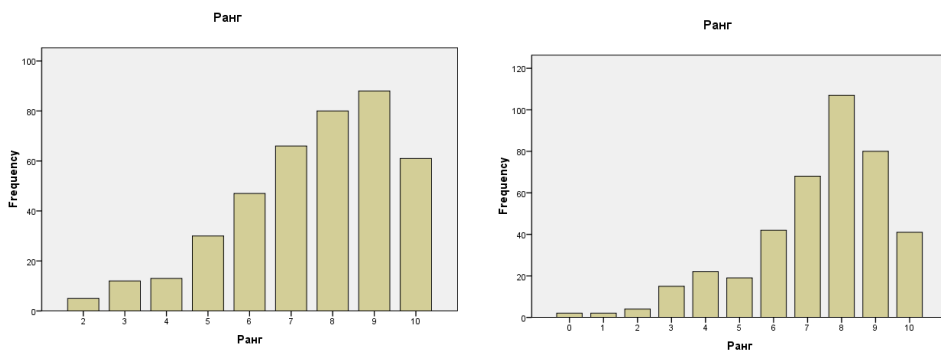
Допълнително беше уточнено, че полът означава дали изследваното лице е мъж, или жена, а възрастта са навършените му години. Преобладаващият брой ученици са на 9-годишна възраст (таблица 4).

Таблица 4. Възраст на изследваните лица

Години					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	8	3	,7	,8	,8
	9	266	66,2	71,1	71,9
	10	105	26,1	28,1	100,0
	Total	374	93,0	100,0	
Missing	System	28	7,0		
Total		402	100,0		

На основата на така формираната случайна и репрезентативна извадка, **изводите**, до които ще достигне научното изследване, биха могли да служат като **информация за цялата популация**.

За да се определи **надеждността** на двата теста, е използвано честотно разпределение на тестовия бал (фиг. 3).

Фигура 3. Честотно разпределение на тестовия бал от тест 1 и тест 2

От графичното представяне ясно виждаме, че то е изместено надясно, към по-високия тестов бал. И при двата теста следва покачване след ранг 6 към ранг 10, което говори за добре формирани езикови компетентности у учениците. Малцина са тези от тях, които са получили по-нисък ранг, т.е. между 5 и 0.

Средната и при двата теста е със сходни стойности – 7,55 и 7,34, т.е. може да твърдим, че и двата теста измерват едно и също нещо. **Стандартното отклонение** е съответно 1,909 и 1,982 – отново близки числа (таблица 5).

Таблица 5. Средна и стандартно отклонение

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Ранг	402	2	10	7,55	1,909
Valid N (listwise)	402				

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Ранг	402	0	10	7,34	1,982
Valid N (listwise)	402				

Критериална валидност на теста определяме чрез съпоставяне на резултатите по съответните критерии от единия тест спрямо тези от другия (Stojanova, 1996).

Частта **Фонетика**, която включва знание за основни езикови единици (звук, сричка, дума) – гласни звукове, правопис; съгласни звукове, правопис; думи със струпани съгласни, се отнася до тест 1 въпроси 1 и 9, а от тест 2 – въпроси 1 и 2 (Ivanova, 2014). От посочените верни отговори, изчислена в проценти, тяхната средна величина по този показател е 77.5% и 73%. Може да обобщим, че около **75,25%** от учениците са усвоили учебното съдържание по български език от гледна точка на фонетичните знания (фиг. 4).

Фигура 4. Измерване на фонетичните знания с тест 1 и тест 2

Граматиката може да се разгледа в два аспекта – морфология и синтаксис.

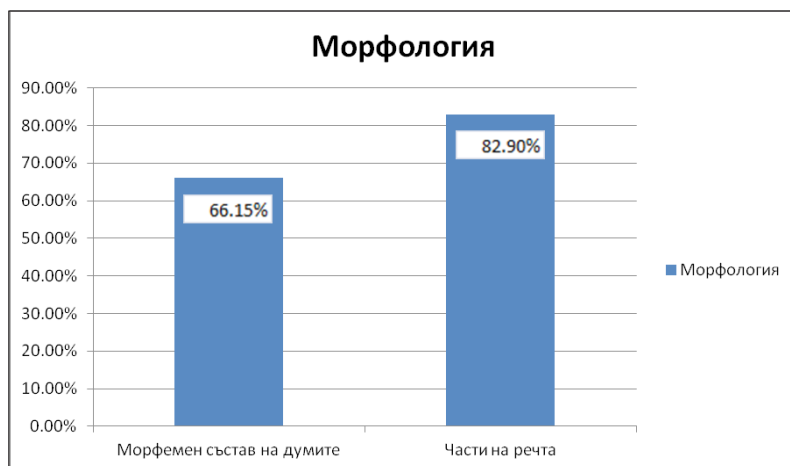
Морфологията включва определяне морфемен състав на думите (сродни думи; корен, представка, наставка; образуване на думите) и части на речта (съществително име, правопис, членуване; прилагателно име, правопис, степенуване; глагол, лице, число, време; лични местоимения) (Ivanova, 2014).

В тест 1 и тест 2 въпросите 5, 6 и 8 се отнасят до морфемния състав на думите, а въпросите 3 и 4 се отнасят до частите на речта.

Знанията, които са формирани у учениците за тази част от българския език в процентно отношение са съответно 63,3% и 69%. Средната стойност за усвоен морфемен състав на думите е 66,15%.

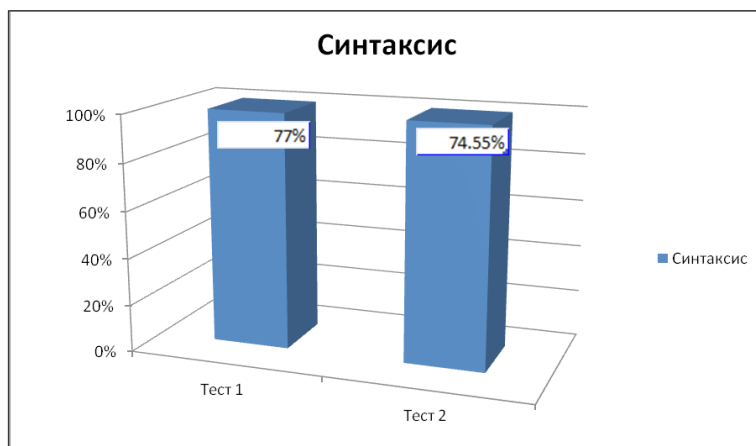
Този резултат е компенсиран с по-високи стойности по отношение определяне частите на речта. За първия тест тя е 83,85%, а за втория – 81,95%. Средната стойност е 82,9%.

На основата на получените данни бихме могли да обобщим, че и двата теста са със сходни резултати и измерват вярно конкретния критерий. *По-добре усвоени от учениците са знанията, които се отнасят до частите на речта, отколкото тези, които се отнасят до морфемния състав на думите* (фиг. 5). Средна стойност за тази част от езика е 74,5%.

Фигура 5. Измерване знанията по морфология с тест 1 и тест 2

Синтаксисът разглежда видовете изречения по цел на изказване – съобщително, въпросително, подбудително и възклицателно (Ivanova, 2014). В тест 1 това са въпросите 2 и 7, а в тест 2 – въпросите 7 и 9. Учениците са показали знания в тази част от граматиката по тест 1 – 77%, и по тест 2 – 74,55 %. Средна стойност е 75,8 % (фиг. 6).

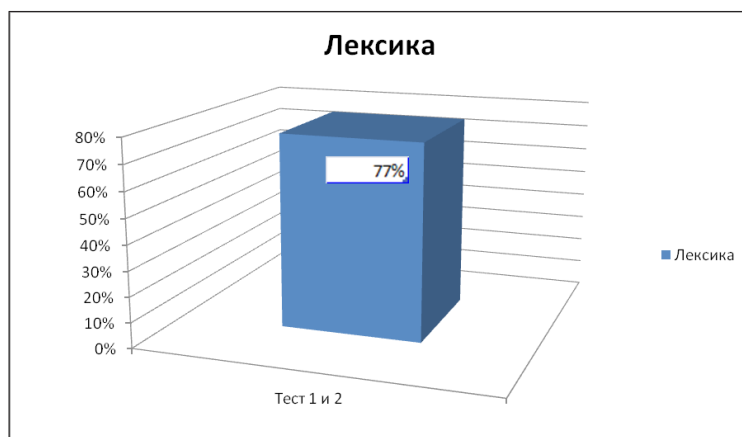

Фигура 6. Измерване на синтактичните знания с тест 1 и тест 2

По отношение на синтаксиса *учениците се справят еднакво добре спрямо другите дялове на езика.*

Лексиката обхваща значението на думата – синоними (Ivanova, 2014). В тест 1 и тест 2 отговаря въпрос 10. Средната стойност на получените верни отговори е 77% (фиг. 7).

Фигура 7. Лексикални знания на учениците според тест 1 и 2

Очевидно от получените резултати *тази част от българския език учениците са формирали най-успешно.*

Може да се направи обобщение, че стойностите по всеки критерий от единия тест са близки до стойностите от втория тест. Може да се говори за наличие на **критериална валидност**.

Данните, до които сме достигнали при измерването с тест 1, и информацията, получена от тест 2, са близки, следователно **дадените тестове измерват наличието на езикови компетентности у учениците в начален етап.**

На основата на направения количествен и качествен анализ на данните от проведеното научно изследване за равнището на формираност на езикови компетентности у учениците в началния етап на основната образователна степен може да се направят следните **изводи и обобщения**:

1. **Задачите** са подбрани и формулирани така, че и двата теста да бъдат с **еднаква тежест**.

2. **Не се забелязват неработещи дистрактори.**

3. Резултатите от първоначалната обработка на данните показват, че тестовете притежават добра вътрешна връзка между задачите и може да послужат за измерване на езиковата компетентност на учениците от III клас. **Притежават нужната съдържателна валидност.**

4. Тестовите биха могли да служат като **диагностични инструменти**.

5. На основата на така формираната случайна и репрезентативна извадка, изводите, до които ще достигне научното изследване, биха могли да служат като **информация за цялата популация**.

6. 75,25% от учениците са усвоили учебното съдържание по български език от гледна точка на **фонетичните знания**.

7. По-добре формирани у учениците са знанията, които се отнасят до **частите на речта** (82,9%), отколкото тези, които се отнасят до **морфемния състав на думите** (66,15%). Средната стойност за тази част от езика е 74,5%.

8. По отношение на **синтаксиса** учениците се справят еднакво добре спрямо другите дялове на езика. Получената средна стойност е 75,8%.

9. Относно **лексиката**, това е частта от българския език, която учениците са формирали най-успешно (77%).

10. Стойностите по всеки критерий от единия тест са близки до стойностите от втория тест. Може да се говори за наличие на **критериална валидност**.

11. **Надеждността** е представена графично чрез честотното разпределение, което отразява високия тестов бал и съответно формираните езикови компетентности.

12. Данните, получени при измерването с тест 1, и информацията от тест 2 са близки, следователно **дадените тестове измерват наличието на езикови компетентности у учениците в начален етап**.

Приложение 1

ТЕСТ 1

Име: ..... Клас ..... Дата: .....

Училище: ..... Пол: М Ж Възраст: .....

Инструкция. Оградете отговора, който прецените за най-достоверен към всеки въпрос, а където е необходимо, го напишете.

Предварително Ви благодарим!

1. Определете думата, която съдържа 6 букви, 7 звука и 3 срички.
  - А) щъркел
  - Б) иглика
  - В) ябълка
  - Г) никой от посочените отговори
2. Колко изречения се съдържат в следния текст:
„Как се появява дъгата? Със сигурност често сте виждали дъга на небето и сте си задавали въпроса как всъщност се появява тя.“
  - А) 1
  - Б) 2
  - В) 3
  - Г) никой от посочените отговори

3. Думите „ято, път, лято, кът“ са:
А) съществителни имена
Б) прилагателни имена
В) глаголи
Г) никой от посочените отговори
4. С кое лично местоимение бихте могли да замените думата „човек“ в текст?
А) аз
Б) ти
В) той
Г) никой от посочените отговори
5. Кой е коренът на думата „изчистя“?
А) чист
Б) чистота
В) почистя
Г) никой от посочените отговори
6. Коя от посочените думи не е сродна на останалите?
А) поляна
Б) полет
В) летец
Г) никой от посочените отговори
7. В изречението „Юнак бес рана неходи.“:
А) има една грешка
Б) има две грешки
В) има три грешки
Г) никой от посочените отговори
8. На кой ред думите „стилен, самолет, самотен, спя“ са подредени така, както биха стояли в правописен речник?
А) самотен, самолет, спя, стилин
Б) самолет, самотен, стилин, спя
В) самолет, самотен, спя, стилин
Г) никой от посочените отговори
9. Подредете думите в изречение и го напишете: децата, куклен, по, гледат, театър, телевизията.
.....
.....
10. Коя от посочените думи не е синоним на останалите?
А) хубав
Б) добър
В) красив
Г) никой от посочените отговори

КЛЮЧ

Въпрос №	Отговор
1.	В)
2.	Б)
3.	А)
4.	В)
5.	А)
6.	А)
7.	Б)
8.	В)
9.	Децата гледат куклен театър по телевизията.
10.	Б)

Приложение 2

ТЕСТ 2

Име: ..... Клас ..... Дата: .....

Училище: ..... Пол: М Ж Възраст: .....

***Инструкция.** Оградете отговора, който прецените за най-достоверен към всеки въпрос, а където е необходимо, го напишете.*

Предварително Ви благодарим!

1. На кой ред посочената дума е изписана правилно?
А) пакосник
Б) пакусник
В) пакостник
Г) никой от посочените отговори
2. На кой ред думата „ножица“ е пренесена правилно:
А) нож-и-ца
Б) но-жи-ца
В) нож-ица
Г) никой от посочените отговори
3. Думите „Пловдив, приказка, слънце, конче“ са:
А) съществителни имена
Б) прилагателни имена

- В) глаголи
Г) никой от посочените отговори
4. Личното местоимение в изречението „Те карат ски.“ е от:
А) 1 л.ед.ч.
Б) 2 л.ед.ч.
В) 3 л.ед.ч.
Г) никой от посочените отговори
5. Кой е коренът на думата „пътувам“?
А) път
Б) пътя
В) пътува
Г) никой от посочените отговори
6. Коя от посочените думи не е членувана правилно?
А) децата
Б) радостта
В) ноща
Г) никой от посочените отговори
7. В изречението „Прес почивните дни обичаме да ходиме в парка.“:
А) има една грешка
Б) има две грешки
В) има три грешки
Г) никой от посочените отговори
8. На кой ред думите „пазач, пуловер, пътувам, пазар“ са подредени така, както биха стояли в правописен речник?
А) пазач, пазар, пътувам, пуловер
Б) пазар, пазач, пътувам, пуловер
В) пазар, пазач, пуловер, пътувам
Г) никой от посочените отговори
9. В кой ред препинателният знак в края на изречението е поставен правилно?
А) Каква приятна изненада!
Б) Утре на тренировка ли си.
В) Обади ми се утре?
Г) никой от посочените отговори
10. Коя от посочените думи не е синоним на останалите?
А) лош
Б) глупав
В) зъл
Г) никой от посочените отговори

КЛЮЧ

Въпрос №	Отговор
1.	В)
2.	Б)
3.	А)
4.	Г)
5.	А)
6.	В)
7.	Б)
8.	В)
9.	А)
10.	Б)

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Изследването е реализирано по програмата на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2017 г. под научното ръководство на проф. д.п.н. Нели Иванова.
2. Национален статистически институт. (20.04.2017). <http://www.nsi.bg/bg/content/3483/паралелки-в-общообразователни-специални-и-професионални-училища>.
3. Николова, Й. (2015). Формиране на комуникативноречева компетентност у учениците в началния етап на основаната образователна степен чрез обучението по български език и литература. София.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Bijkov, G. (1992). *Teoria i metodika na didakticheskite testove*. Sofia: Prosveta. [Бижков, Г. (1992). *Теория и методика на дидактическите тестове*. София: Просвета].
- Gospodinov, B. (2016). *Nauchnoto pedagogicheskoto izsledvane*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski” [Господинов, Б. (2016). *Научното педагогическо изследване*. София: УИ „Св. Климент Охридски“].
- Ivanova, N. (2014). *Obuchenieto po bulgarski ezik i literatura v nachalnia etap na osnovnata obrazovatelna stepen*. Sofia: Riva [Иванова, Н. (2014). *Обучението по български език и литература в началния етап на основна образователна степен*. София: Рива].
- Stoianova, F. (1996). *Testologia za uchiteli*. Sofia: Atika [Стоянова, Ф. (1996). *Тестология за учители*. София: Атика].

Zdravkova, St. (1996). *Metodika na obuchenieto po bulgarski ezik v nachalното uchilishte*. Sofia: Hermes [Здравкова, Ст. (1996). *Методика на обучението по български език в началното училище*. София: Хермес].

THE LEVEL FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCE AMONG STUDENTS AT THE INITIAL STAGE OF PRIMARY EDUCATION

Abstract. In the article are presented the results of a survey. The formation of linguistic competence among students from first to fourth grade affects on their whole development. The purpose of this research is to check with test the level formation of linguistic competence at third grade students. There are two original didactic tests. On the basis of the results obtained, it can be argued that they are reliable, valid for the entire population and measure exactly the level formation of linguistic competence among students at the initial stage of primary education.

✉ **Ms. Desislava Todorova, PhD student**
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: desitodorova@mail.bg